МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Славік Роман Володимирович

РОБОЧА НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА ТА МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО КУРСУ

«ОСНОВИ СУСПІЛЬНОЇ ГЕОГРАФІЇ»

для студентів спеціальностей:
А4.07 Середня освіта (Географія)
Е4 Науки про Землю

Ужгород – 2025

Робоча навчальна програма та методичні рекомендації до навчальної дисципліни «**Основи суспільної географії**» для здобувачів вищої освіти галузей знань **Е Природничі науки математика та статистика та А Освіта** спеціальностей **Е4 Науки про Землю та А4 Середня освіта** предметної спеціальності **географія** освітньої програми **підготовки здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти.** - Ужгород: ДВНЗ "УжНУ", 2025 – 25 с.

Укладач: Славік Роман Володимирович
доцент кафедри фізичної географії
та раціонального природокористування,
кандидат економічних наук

Рецензенти: **Салюк Мар'яна Романівна** – *завідувач кафедри фізичної географії та раціонального природокористування ДВНЗ «Ужгородський національний університет», доцент, кандидат географічних наук*

Чиняк Віталія Віталіївна – *асистент кафедри фізичної географії та раціонального природокористування ДВНЗ «Ужгородський національний університет», PhD*

.

Ухвалено методичною комісією географічного факультету
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
(*Протокол №_3_ від __29.10.2025 р.*)

© Славік Р.В., 2025

ЗМІСТ

СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ПРОГРАМИ ТА МЕТОДИЧНИХ РЕКОМЕНДАЦІЙ……..……..…..…4

Опис навчальної дисципліни……..……..4

Мета та завдання навчальної дисципліни…..…….……5

Структура навчальної дисципліни…….……..……....6

Теми практичних занять…….……....7

Самостійна робота студента…….……..……..8

Методи навчання…….……8

Методи контролю……..…….……8

Розподіл балів, які отримують студенти……..9

Методичне забезпечення…….……10

ЛЕКЦІЙНИЙ КУРС…….……11

Змістовний модуль № 1……11

Змістовний модуль № 2……...……12

ПРАКТИЧНИЙ КУРС……..……15

Практична робота № 1…….…...…..15

Практична робота № 2……...……..16

Практична робота № 3…….……16

Практична робота № 4…….……17

Практична робота № 5…….…….17

Практична робота № 6……...……..18

Практична робота № 7……...……..19

Практична робота № 8……...……..20

Практична робота № 9……...……..21

Практична робота № 10……...……21

Перелік теоретичних питань на залік…….….22

Список рекомендованої літератури……..…....….24

СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ПРОГРАМИ ТА МЕТОДИЧНИХ РЕКОМЕНДАЦІЙ

1. Опис навчальної дисципліни

<table>
<tr><td rowspan="2">Найменування показників</td><td colspan="2">Розподіл годин за навчальним планом</td></tr>
<tr><td>Денна форма навчання</td><td>Заочна форма навчання</td></tr>
<tr><td>Кількість кредитів ЄКТС – 3</td><td colspan="2">Рік підготовки:</td></tr>
<tr><td>Загальна кількість годин – 90</td><td>2-й</td><td>2-й</td></tr>
<tr><td>Кількість модулів – 2</td><td colspan="2">Семестр:</td></tr>
<tr><td rowspan="6">Тижневих годин
для денної форми навчання:

аудиторних – 3

самостійної роботи студента – 3</td><td>3-й</td><td>4-й</td></tr>
<tr><td colspan="2">Лекції:</td></tr>
<tr><td>30 год.</td><td>10 год.</td></tr>
<tr><td colspan="2">Практичні (семінарські):</td></tr>
<tr><td>14 год.</td><td>2 год.</td></tr>
<tr><td colspan="2"></td></tr>
<tr><td rowspan="2">Вид підсумкового контролю: усний</td><td colspan="2">Лабораторні:</td></tr>
<tr><td>-</td><td>-</td></tr>
<tr><td rowspan="2">Форма підсумкового контролю: екзамен</td><td colspan="2">Самостійна робота:</td></tr>
<tr><td>46 год.</td><td>78 год.</td></tr>
</table>

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Навчальна дисципліна “Основи суспільної географії” є однією з фундаментальних для підготовки майбутніх спеціалістів та магістрів географії і має на меті надання студентам основоположних знань про предмет, зміст і методи суспільної географії, про сутність суспільних територіальних систем і характер їх функціонування у сучасний період, територіальну організацію життєдіяльності суспільства, а також територіальні поєднання природи – населення – господарства у вигляді природно-господарських (природно-соціально-економічних) комплексів і систем. Головна мета суспільної географії – це вивчення територіальної організації життєдіяльності суспільства з позицій основних методологічних принципів географічної науки. Мета дисципліни полягає в опануванні студентами навичками здійснення просторово-територіального аналізу суспільних явищ і процесів, виділення ієрархічно структурованих підрозділів просторової організації суспільства, виділення чинників і пояснювання процесів самоорганізації й саморозвитку суспільних систем тощо.

Навчальна дисципліна “Основи суспільної географії” закладає підґрунтя для подальшого вивчення студентами дисциплін "Географія населення", "Регіональна економічна і соціальна географія", «Географія: країни та регіони», "Політична географія", "Економічна і соціальна географія України", "Географія світового господарства", "Географія рідного краю". Дисципліна забезпечує набуття системи знань, вмінь і навичок просторово-територіального аналізу і прогнозування розвитку суспільних територіальних систем.

Головні задачі дисципліни «Основи суспільної географії»:

– надання студентам основоположних знань про структуру суспільної географії, її місце в системі наук, практичну й теоретичну значущість науки;

– навчання методам суспільно-географічного аналізу та практичного застосування положень суспільної географії;

– освоєння студентами основних теоретичних зведень в області сучасних суспільно-географічних знань;

– опанування студентами методами суспільно-географічного аналізу розвитку антропосфери.

В результаті вивчення дисципліни фахівець повинен ***з н а т и :***

– систему географічних наук, предмет і метод географії; сутність хорологічного методу;

– підходи до визначення місця суспільної географії в системі географічних наук;

– проблематику й основні теорії та концепції суспільної географії;

– методологічні засади та предметну область суспільної географії;

– методологічні принципи суспільної географії (системності, територіальності, комплексності, історизму, перспективності, картографування, інтеграції тощо);

– поняття суспільно-географічного комплексу та його основні складові;

– поняття про суспільство і географічне середовище, природно-ресурсний потенціал і суспільне виробництво;

– основи географії населення;

Підготовлений фахівець повинен ***в м і т и*** :

- оцінити соціально-економічну динаміку і інвестиційну привабливість регіону, міста, району;

- уміти аналізувати проблеми регіонального розвитку і аналізувати програми розвитку;

– давати комплексну суспільно-географічну характеристику світу, окремих регіонів, країн, галузей тощо;

– характеризувати демографічні показники – природний рух, статево-вікову структуру, динаміку, міграції;

– аналізувати світові цивілізації, расовий, етнічний, мовний склад населення світу;

– виділяти форми суспільної організації господарства;

– визначати сучасні підходи до політико-географічного устрою світу, геополітичні тенденції;

– характеризувати гостроту проявів глобальних проблем людства.

3. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин					
	Форма навчання: денна					
	Усього	у тому числі				
		лекції	практичні (семінарські)	лабораторні	індивідуальна робота	самостійна робота
Модуль 1						
Змістовий модуль 1. ***Теоретико-методологічні аспекти дослідження суспільної географії***						
Тема 1. Теорія та методологія суспільної географії	6	2	1			3
Тема 2. Суспільно-історичний розвиток людства	7	2	1			4
Тема 3. Суспільно-географічні процеси	7	2	1			4
Тема 4. Місце. Географічне положення. Географічний простір	7	2	1			4
Тема 5. Основи територіальної організації суспільства	5	2	1			2
Тема 6. Територіальний поділ праці	5	2	1			2
Тема 7. Природні умови і ресурси та їх господарська оцінка	7	2	1			4
Модульна контрольна робота	2	2				
Разом за модуль	**46**	**16**	**7**			**23**
Модуль 2						
Змістовий модуль 2. ***Галузева суспільна географія***						
Тема 8. Основи геодемографії	6	2	1			3
Тема 9. Основи соціальної географії	7	2	1			4
Тема 10. Основи політичної географії	7	2	1			4
Тема 11. Господарство. Національна економіка	7	2	1			4
Тема 12. Структура та спеціалізація господарства	8	2	2			4
Тема 13. Географія комунікацій	7	2	1			4
Модульна контрольна робота	2	2				
Разом за модуль	**44**	**14**	**7**			**23**
Разом за семестр	**90**	**30**	**14**			**46**

Заочна форма навчання

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин					
	Форма навчання: заочна					
	Усього	у тому числі				
		лекції	практичні (семінарські)	лабораторні	індивідуальна робота	самостійна робота
Тема 1. Теорія та методологія суспільної географії	6	0,5	1			6
Тема 2. Суспільно-історичний розвиток людства	7	0,5				6
Тема 3. Суспільно-географічні процеси	7	0,5				6
Тема 4. Місце. Географічне положення. Географічний простір	7	0,5				6
Тема 5. Основи територіальної організації суспільства	7	1				6
Тема 6. Територіальний поділ праці	7	1				6
Тема 7. Природні умови і ресурси та їх господарська оцінка	7	1				6
Тема 8. Основи геодемографії	7	1	1			6
Тема 9. Основи соціальної географії	7	1				6
Тема 10. Основи політичної географії	7	1				6
Тема 11. Господарство. Національна економіка	7	1				6
Тема 12. Структура та спеціалізація господарства	7	0,5				6
Тема 13. Географія комунікацій	7	0,5				6
Разом за семестр	**90**	**10**	**2**			**78**

4. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		денна	заочна
1	Суспільна географія в системі географічних наук	1	1
2	Особливості історичного розвитку суспільної географії	2	
3	Суспільно-географічне положення та його складові	2	
4	Основи територіальної організації суспільства	2	
5	Географічний поділ праці. Суспільно-географічне районування	2	
6	Природно-ресурсний потенціал і суспільне виробництво	1	
7	Основи географії населення	1	1
8	Основи соціальної географії	1	
9	Основи політичної географії	1	
10	Основи економічної географії	1	
	Разом	**14**	**2**

5. Самостійна робота студента

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
1.	Структура СГ за С. Лавровим, С. Ниммиком, М. Пістуном, О. Ващенком, О. Шаблієм.	3	6
2.	Суть і завдання конструктивної географії.	3	6
3.	Періодизація розвитку СГ в Україні та світі.	3	6
4.	Роль у становленні української СГ К. Волого, В. Садовського, М. Кордуби, П. Чубинського, М. Паламарчука, С. Рудницького, О. Топчієві, О. Шаблія.	3	6
5.	Сучасні наукові центри СГ України.	3	6
6.	Методологічне значення економічної теорії для СГ.	3	6
7.	Чинники раціонального розміщення продуктивних сил.	4	6
8.	Географія способу життя та його елементи.	4	6
9.	Спеціалізація і комплексний розвиток господарських районів у нових економічних відносинах.	4	6
10.	Історія розвитку економіко- (суспільно-) географічного районування України.	4	6
11	Геополітичні гіпотези і концепції Г. Маккіндера, Н. Спайкмена, С. Хантінгтона, З. Бжезінського, О. Дугіна.	4	6
12	Україна у Європейському виборі: географія та шляхи розвитку.	4	6
13	Українська геополітика. Місце України у геополітичних концепціях зарубіжних та вітчизняних авторів.	4	6
	Разом	**46**	**78**

6. Методи навчання

Під час лекційного курсу застосовується слайдова презентація (у програмі «Microsoft Power Point»), роздатковий матеріал, ілюстраційні матеріали та схеми.

На практичних заняттях:

- використовується роздатковий матеріал (наочність) для формування у студентів системного мислення, розвитку пам'яті;
- проводиться дискусійне обговорення проблемних питань;
- задаються провокаційні питання;
- розв'язання ситуаційних завдань.

7. Методи контролю

Поточний контроль знань студентів з навчальної дисципліни проводиться у формі оцінювання усних відповідей, виконаних практичних завдань і самостійних робіт.

Контроль самостійної роботи проводиться:

- з лекційного матеріалу – шляхом усного опитування та виступів на семінарських заняттях;

- з практичних занять – на основі перевірки виконаних завдань.

Усі форми контролю включено до 100-бальної шкали оцінки.

Оцінювання результатів поточної роботи (завдань, що виконуються на практичних заняттях, результати самостійної роботи студентів) проводиться за такими критеріями. Ситуаційні вправи, конкретні ситуації та інші завдання творчого характеру (у % від кількості балів, виділених на завдання із заокругленням до цілого числа):

0% – завдання не виконано;

40% – завдання виконано частково, висновки не аргументовані і не конкретні, звіт підготовлено недбало;

60% – завдання виконано повністю, висновки містять окремі недоліки, судження студента не достатньо аргументовані, звіт підготовлено з незначним відхиленням від вимог;

80% – завдання виконано повністю і вчасно, проте містить окремі несуттєві недоліки не системного характеру;

100% – завдання виконано правильно, вчасно і без зауважень.

8. Розподіл балів, які отримують студенти

Денна форма навчання

Поточне тестування та самостійна робота													Сума
Змістовий модуль № 1							Змістовий модуль № 2						100
Т1	Т2	Т3	Т4	Т5	Т6	Т7	Т8	Т9	Т10	Т11	Т12	Т13	
10	10	10	5	5	5	5	10	10	10	10	5	5	

Т1, Т2... Т10 – теми змістових модулів.

Заочна форма навчання

Поточне тестування та самостійна робота													Підсумковий тест	Сума
Змістовий модуль № 1							Змістовий модуль 2						75	100
Т1	Т2	Т3	Т4	Т5	Т6	Т7	Т8	Т9	Т10	Т11	Т12	Т13		
2	2	2	2	2	2	1	2	2	2	2	2	2		

Т1, Т2... Т13 – теми змістових модулів.

Перелік форм контролю за навчальною діяльністю студентів:

Поточний контроль: усне опитування на практичних заняттях та розв’язування задач.

Модульний контроль: у формі контрольної роботи за темами змістовних модулів.

Підсумковий контроль: іспит у формі усної перевірки знань – відповідей на питання, що додаються.

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою
		для іспиту
90–100	**A**	відмінно
82–89	**B**	добре
74–81	**C**	
64–73	**D**	задовільно
60–63	**E**	
35–59	**FX**	незадовільно з можливістю повторного складання
0–34	**F**	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

9. Методичне забезпечення

1. Робоча навчальна програма та методичні рекомендації до курсу «Основи суспільної географії» / для студентів спеціальності 014 «Середня освіта (географія)» /, - Ужгород: ДВНЗ "УжНУ", 2021 – 25 с.
2. Опорний конспект лекцій на електронному носії.

ЛЕКЦІЙНИЙ КУРС

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ СУСПІЛЬНОЇ ГЕОГРАФІЇ

Тема 1. Теорія та методологія суспільної географії

Об‘єкт, предмет і зміст суспільної географії. *Загальний* і *конкретний* об‘єкти дослідження. Риси геопросторовості. Структура суспільної географії. Зв‘язки суспільної географії з іншими науками. Теоретичне ядро. Демогеографія. Соціальна географія. Економічна географія. Політична географія. Блок суміжних дисциплін.

Завдання для самостійної роботи (3 год). Ознайомитися зі структурою суспільної географії за С. Лавровим, С. Ниммиком, М. Пістуном, О. Ващенком, О. Шаблієм, О. Топчієвим.

Література [7; 10; 13].

Тема 2: Суспільно-історичний розвиток людства

Фактори суспільного розвитку. Географічний детермінізм. Поссібілізм. Осьовий час. Релігійний провіденціалізм. Раціоналістичний детермінізм. Еволюція світового господарства. Сучасна структура світового господарства. Територіальна структура світового господарства. Галузева структура світового господарства. Галузь господарства.

Завдання для самостійної роботи (3 год). Дослідити періодизацію розвитку суспільної географії в Україні та світі.

Література [10; 13; 21].

Тема 3: Суспільно-географічні процеси.

Суспільно-географічні відношення і зв‘язки. Виробничі, соціальні і природні зв’язки. Інтегральні, складні й прості (окремі) процеси. Суспільно-географічні процеси і явища. Концепція сталого розвитку.

Завдання для самостійної роботи (3 год). Дослідити суть і завдання конструктивної географії.

Література [7; 11; 13].

Тема 4. Місце. Географічне положення. Геопростір.

Місцеположення. Географічний простір. Розміщення об’єктів на земній поверхні. Географічне положення. Суспільно-географічне положення. Економіко-географічне положення.

Завдання для самостійної роботи (3 год). Ознайомитися з основними чинниками раціонального розміщення продуктивних сил.

Література [2; 7; 10].

Тема 5. Основи територіальної організації суспільства

Поняття території. Державна територія. Національна територія. Суспільні властивості території. Відношення території. Територіальна організація суспільства. Природні, соціальні, економічні і політичні елементи територіальної організація

суспільства. Безпосередні і опосередковані зв'язки територіальної організації суспільства.

Завдання для самостійної роботи (3 год). Ознайомитися з проблемами формування спеціалізації і комплексного розвитку господарських районів у нових економічних відносинах.

Література [2; 10; 13].

Тема 6. Територіальний поділ праці

Суспільний і територіальний поділ праці: зміст понять. Економічні вигоди від територіального поділу праці. Теорія абсолютних і відносних переваг. Теорема Хекшера-Оліна (теорія співвідношення факторів виробництва). Чинники, що визначають просторові масштаби поділу праці. Формула різниці вартостей продукції М. М. Баранського. Види і рівні територіального поділу праці всесвітній, міжнародний, міжрайонний, внутрішньорайонний. Міжнародний поділ праці. Формування спеціалізації території.

Завдання для самостійної роботи (3 год). Дослідити цінність практичного використання результатів суспільно-географічного районування.

Література [2; 10; 11].

Тема 7. Природні умови і ресурси та їх господарська оцінка

Поняття природного середовища, природи і суспільства. Соціальні функції природного середовища. Природокористування: зміст поняття. Природні умови. Оцінка природних умов життя населення. Природні ресурси. Класифікація природних ресурсів. Принципи економічної оцінки природних ресурсів.

Завдання для самостійної роботи (4 год). Ознайомитися з сучасними підходами до оцінки природних ресурсів.

Література [2; 7; 10].

ТИПОВЕ ЗАВДАННЯ МОДУЛЬНОЇ КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ №1

1. Структура суспільної географії. Зв'язки суспільної географії з іншими науками.
2. Фактори суспільного розвитку.
3. Концепція сталого розвитку.
4. Природні умови. Оцінка природних умов життя населення.
5. Територіальна організація суспільства

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2

ГАЛУЗЕВА СУСПІЛЬНА ГЕОГРАФІЯ

Тема 8. Основи геодемографії

Демографічна політика. Чисельність населення світу та її динаміка. Рух населення. Статево-вікова структура. Геодемографічні процеси. Трудові ресурси. Зайнятість населення. Міграції робочої сили. Закони народонаселення. Міста. Урбанізація. Розселення населення. Системи розселення.

Завдання для самостійної роботи (4 год). Ознайомитися з демографічною політикою в країнах з різним типом відтворення населення.

Література [4; 5; 10].

Тема 9. Основи соціальної географії

Основи теорії соціальної географії. Зміст і методи соціальної географії. Історія соціальної географії та історична соціальна географія. Основи медичної, рекреаційної географії та географії туризму. Основи географії культури та релігій. Основи географії сфери послуг та соціальної інфраструктури.

Завдання для самостійної роботи (4 год). Дати коротку характеристику соціально-географічного простору населеного пункту.

Література [6; 9; 10].

Тема 10. Основи політичної географії

Предметна область політичної географії. Географічний простір і кордони. Основні поняття політичної карти світу. Країна, держава, анклав, державний кордон, делімітація, демаркація, політико-територіальне утворення. Класична геополітика. Гартленд. Римленд. Нова політична географія. Вітчизняна геополітика: геополітичні концепції в Україні. Доктрина «третього Риму». Геополітичні моделі світу. Концепція уніполярного світу. Поліцентрична геополітична модель.

Завдання для самостійної роботи (4 год). Дослідити геополітичні гіпотези і концепції Г. Маккіндера, Н. Спайкмена, С. Хантінгтона, З. Бжезінського, О. Дугіна.

Література [1; 3; 10].

Тема 11. Господарство. Національна економіка

Потреби та інтереси населення. Матеріальні, духовні та соціальні потреби. Суспільний розвиток. Господарство. Виробництво, розподіл, обмін, споживання. Економічна система. Світові економічні системи. Капіталістична та етатична соціально-економічна система. Національна економіка та її показники.

Завдання для самостійної роботи (4 год). Дослідити типи соціально-економічного розвитку країн світу.

Література [5; 8; 20].

Тема 12. Структура та спеціалізація господарства

Структура господарства: зміст поняття. Структура господарства: основні економічні пропорції. Співвідношення виробничої сфери та сфери послуг. Секторна структура господарства. Співвідношення інвестиційного та споживчого комплексів. Співвідношення промисловості та сільського господарства. Частка у структурі господарства прогресивних галузей та новітніх технологій. Галузева структура господарства. Загальна схема галузевої структури. Галузева структура промисловості. Галузева структура С/Г. Галузева рубрикація транспорту. Структурування господарства за видами економічної діяльності. Міжгалузеві комплекси. Функціонально-галузева структура господарства. Спеціалізація господарства.

Завдання для самостійної роботи (4 год). Дослідити структуру та спеціалізацію господарського комплексу країн Східної Європи.

Література [1; 5; 18].

Тема 13. Географія комунікацій

Становлення та розвиток світових комунікацій. Географія транспорту як наука. Транспортні мережі та закономірності їх формування і розвитку у вітчизняній географії. Транспортний комплекс як галузь господарства. Світова транспортна система. Типи транспортних систем.

Завдання для самостійної роботи (4 год). Дослідити становлення та розвиток транспортної мережі Західної Європи.

Література [1; 5; 18].

ТИПОВЕ ЗАВДАННЯ МОДУЛЬНОЇ КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ №2

1. Предметна область політичної географії.
2. Вітчизняна геополітика: геополітичні концепції в Україні та Росії.
3. Світові економічні системи.
4. Національна економіка та її показники.
5. Географія транспорту як наука.

ПРАКТИЧНИЙ КУРС

ПРАКТИЧНА РОБОТА №1

ТЕМА: СУСПІЛЬНА ГЕОГРАФІЯ В СИСТЕМІ ГЕОГРАФІЧНИХ НАУК

Мета роботи – вивчити теоретичні аспекти і категорії суспільно-географічної науки.

Хід роботи

1. Об‘єкт, предмет і зміст суспільної географії.
2. Дослідити світоглядну роль філософії для сучасної суспільної географії.
3. Визначте суть і завдання конструктивної географії.
4. Охарактеризуйте роль у становленні української суспільної географії К. Волого, В. Садовського, М. Кордуби, П. Чубинського, М. Паламарчука, С. Рудницького, О. Топчієва, О. Шаблія.
5. Структура суспільної географії. Зв‘язки суспільної географії з іншими науками.
6. За допомогою конспекту накреслити структуру науки суспільної географії.
7. Нанести на контурну карту України провідні центри суспільної географії і вказати наукові установи, де вивчається дана наука. Установи з вивчення суспільної географії розташовані в таких регіональних центрах:

-Київський центр (Інститут географії РВПС НАНУ, Київський національний університет, педагогічний, економічний, торгово-економічний, національний аграрний; Інститут стратегічних досліджень, Інститут соціально-економічного розвитку Києва),

- Львівський центр;
- Чернівецький центр;
- Харківський.

Нові центри, що формуються:

- Сімферопольський, Таврійський університет ім. Вернадського;
- Волинський (Луцький міжнародний інститут суспільної географії і менеджменту);
- Тернопільський педагогічний університет,
- Західноукраїнський національний університет;
- Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля,
- Луганський університет,
- Сумський університет,
- Вінницький, Ніжинський, Мелітопольський, Криворізький, Херсонський педагогічні університети.

При виконанні завдання регіональні наукові центри виділити крупнішими знаками, що відобразити в легенді карти. Назва карти: «Провідні центри суспільної географії України».

ПРАКТИЧНА РОБОТА № 2

ТЕМА: ОСОБЛИВОСТІ ІСТОРИЧНОГО РОЗВИТКУ СУСПІЛЬНОЇ ГЕОГРАФІЇ

Мета роботи – дослідити фактори суспільного розвитку людства та історичні особливості розвитку суспільної географії.

Хід роботи

1. Назвіть і охарактеризуйте основні фактори суспільного розвитку.
2. Проаналізуйте еволюцію світового господарства.
3. Вивчіть сучасну структуру світового господарства.
4. Охарактеризуйте особливості розвитку географії як науки.
5. Проаналізуйте етапи формування суспільної географії.
6. Визначте генетичні джерела і напрямки розвитку науки.

ПРАКТИЧНА РОБОТА № 3

ТЕМА: СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНЕ ПОЛОЖЕННЯ ТА ЙОГО СКЛАДОВІ

Мета роботи – навчитися характеризувати суспільно-географічне положення різних форм територіальної організації суспільства.

Хід роботи

1. Дайте визначення поняттям «місцеположення» та «географічний простір».
2. Поясність різницю між економіко-географічним та суспільно-географічним положенням.
3. Проаналізуйте економіко-географічне положення (ЕГП) **країн**: Чехія, Нідерланди, Україна, Казахстан, Монголія, Афганістан; **міст**: Київ, Одеса, Донецьк, Львів, Вінниця, Ужгород за такою методичною схемою:

- положення на території континенту (держави);
- економічне оточення;
- положення щодо сировинних і паливних баз;
- транспортно-географічне положення;
- висновки щодо загальної оцінки ЕГП: позитивні або негативні риси. Вплив ЕГП на сучасний і перспективний розвиток.

ПРАКТИЧНА РОБОТА № 4

ТЕМА: ОСНОВИ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА

Мета роботи – дослідити складові елементи та зв'язки територіальної організації суспільства.

Хід роботи

1. Дайте визначення поняття території і територіальної організації.
2. Охарактеризуйте основні властивості і відношення території.
3. Визначте основні елементи та зв'язки територіальної організації суспільства.
4. За допомогою підручника «Основи суспільної географії», Топчієва О.Г. визачте типи територіальних структур таких країн: Швеція, Норвегія, ФРН, Італія, Канада, Великобританія, Угорщина. Заповніть таблицю.

Таблиця 4.1.

Типи територіальних структур

Назва країни	Типи територіальних структур					
	Радіально-кільцевий	Поліцентричний регулярно-вузловий	Поліцентричний лінійно-вузловий	Поліцентричний приморсько-фасадний	Поліцентричний басейновий	Моноядерний лінійно-розгалужений
Швеція						
Норвегія						
ФРН						
Італія						
Канада						
Велико-британія						
Угорщина						

ПРАКТИЧНА РОБОТА № 5

ТЕМА: ГЕОГРАФІЧНИЙ ПОДІЛ ПРАЦІ. СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНЕ РАЙОНУВАННЯ

Мета роботи – дослідити суть, закономірності, види та рівні географічного поділу праці.

Хід роботи

1. Охарактеризуйте зміст понять «суспільний» і «територіальний поділ праці».
2. Виведіть основні економічні вигоди від територіального поділу праці.
3. Чинники, що визначають просторові масштаби поділу праці.
4. Виділіть базові види і рівні територіального поділу праці.
5. Поясніть суть і основні форми міжнародного поділу праці.
6. Підготуйте короткі доповіді на наступні питання:

6.1 Практичне використання результатів суспільно-географічного районування.

6.2 Суспільно-географічні основи районних планувань.

6.3 Історія розвитку економіко- (суспільно-) географічного районування України.

6.4 Основні туристичні регіони світу та їх характеристика.

ПРАКТИЧНА РОБОТА № 6

ТЕМА: ПРИРОДНО-РЕСУРСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ І СУСПІЛЬНЕ ВИРОБНИЦТВО

Мета роботи – дослідити роль природних ресурсів і природних умов у життєдіяльності суспільства.

Хід роботи

1. Поясніть поняття природного середовища, природи і суспільства. Визначте соціальні функції природного середовища.
2. Поясніть зміст поняття природокористування.
3. Дайте визначення природним умовам. Оцініть природні умов життя населення Закарпатської області за встановленим планом характеристики:
   - фізико-географічне розташування території;
   - геоморфологічні особливості території;
   - переважаючі типи ландшафтів (рівнинний, гірський, ландшафт помірного поясу, антропогенний ландшафт тощо).
   - наявність виходу до Світового океану і обриси берегової лінії території;
   - особливості клімату (температурний режим і режим випадання опадів тощо.)
   - особливості гідрологічної мережі;
   - наявність різнотипних озерних улоговин.
4. Дайте визначення та здійсніть класифікацію природних ресурсів.
5. Підготуйте короткі доповіді на наступні питання:
   5.1 Територіальна організація природних ресурсів. Ресурсні цикли.
   5.2 Чинники раціонального розміщення продуктивних сил.
   5.3 Лісові ресурси світу та їх охорона.
   5.4 Рекреаційні ресурси світу. Методи оцінки рекреаційних ресурсів території.
   5.5 Основні напрямки використання потенціалу Світового океану.
   5.6 Паливні ресурси світу: перспективи подальшого використання.

ПРАКТИЧНА РОБОТА № 7

ТЕМА: ОСНОВИ ГЕОГРАФІЇ НАСЕЛЕННЯ

Мета роботи – вивчити напрямки дослідження у демографії, як одного з основних блоків дисциплін суспільної географії.

Хід роботи

1. Дайте оцінку сучасній чисельності населення світу та особливості її динаміки.
2. Охарактеризуйте різновиди руху населення та типи статево-вікових пірамід.
3. Перерахуйте типи, підтипи, види і підвиди геодемографічних процесів.
4. Заповніть таблицю 7.1:

Таблиця 7.1.

Геодемографічні процеси окремих країн

Країна	Тип ГДП	Підтип ГДП	Вид ГДП	Підвид ГДП
Канада				
Бразилія				
ПАР				
Франція				
Україна				
Індія				
Австралія				

5. Дайте визначення трудовим ресурсам та зайнятості населення.
6. Дайте визначення і класифікуйте міграцію робочої сили за напрямками, тривалістю, ступенем свободи вибору, способом організації, причинами.
7. Сформулюйте основні закони народонаселення та поясніть термін «демографічна революція».
8. Охарактеризуйте поняття розселення населення та виділіть основні системи розселення.
9. Підготуйте короткі доповіді на наступні питання:
   8.1 Урбанізація та проблеми, пов’язані з нею.
   8.2 Демографічна політика в країнах з різним типом відтворення населення.
   8.3 Расовий склад населення світу.
   8.4 Християнство, його напрямки та розповсюдження в світі.
   8.5 Іслам, його напрямки та розповсюдження в світі.
   8.6 Характеристики місцевих та національних релігій.
   8.7 Етнічний склад населення світу.
   8.8 Основні міграційні потоки населення у ХХ ст. та їх причини.
   8.9 Проблеми розвитку великих міст.
   8.10 Географія способу життя та його елементи.

ПРАКТИЧНА РОБОТА № 8

ТЕМА: ОСНОВИ ПОЛІТИЧНОЇ ГЕОГРАФІЇ

Мета роботи – дослідити теоретико-методологічні та прикладні аспекти соціальної географії, як одного з основних блоків дисциплін суспільної географії.

Хід роботи

1. Об’єкт та предмет соціальної географії.
2. Місце соціальної географії у суспільній географії.
3. Структура соціальної географії.
4. Новітні напрямки розвитку соціальної географії.
5. Функції соціальної географії. Зв’язки з іншими науками.
6. Риси понятійно-термінологічного апарату сучасної української соціальної географії.
7. Особливості розвитку соціальної географії в Україні.
8. Соціологічні методи в соціально-географічних дослідженнях.
9. Метод просторово-часової призми Т. Гегерстранда.
10. Метод побудови ментальних карт.
11. Метод позиційної редукції.
12. Картографічні методи в соціальній географії.
13. Теоретичні основи медичної та рекреаційної географії (об’єкт, предмет, зміст, місце у суспільній географії, структура, основні поняття).
14. Теоретичні основи географії культури та релігій (об’єкт, предмет, зміст, місце у суспільній географії, структура, основні поняття).
15. Дати визначення поняття «соціальна інфраструктура», «сфера послуг». Виконати схему їх структури та описати складові.
16. Дати власне бачення впливу ринкових перетворень в державі на розвиток та функціонування соціальної інфраструктури.
17. Дати письмово визначення понять: «територія», «простір», «соціально-географічний простір», «місто», «велике місто».
18. Дати коротку характеристику соціально-географічного простору міста (на прикладі міста Ужгорода) за історичними віхами формування:
    14.1. Від заснування до кін. 17 ст. (в складі Угорського королівства);
    14.2. Австро-Угорська доба (кін. 18 ст. – поч. 20 ст.);
    14.3. Доба Чехословаччини і Гортіївської Угорщини (1918 – 1944 рр.);
    14.4. Після 2 св. І до наших днів.

    Звернути увагу на наступні аспекти: планування міста; загальна кількість, національний і релігійний склад населення; функціональні особливості окремих частин міста; визначальні чинники формування соціально-географічного простору.

    Роботу виконувати у малих групах (до шести осіб). Результати подати у вигляді презентації (до п’яти хвилин).
19. Охарактеризувати причини виникнення, сучасний стан та територіальні відмінності прояву актуальних соціальних негараздів України: алкоголізм, виробничий травматизм, аварії, захворюваність на туберкульоз, ігроманія (залежність від азартних ігор), інтернет-залежність та комп’ютероманія, наркоманія, поширення безпритульності та жебрацтва, проституція, скорочення тривалості життя чоловічого населення, суїцид, трудова міграція.

ПРАКТИЧНА РОБОТА № 9

ТЕМА: ОСНОВИ ПОЛІТИЧНОЇ ГЕОГРАФІЇ

Мета роботи – дослідити проблемні питання політичної географії, як одного з основних блоків дисциплін суспільної географії.

Хід роботи

1. Визначте предметну область політичної географії.
2. Поясніть сутність географічного простору і кордонів.
3. Дайте визначення основним поняттям політичної карти світу.
4. Охарактеризуйте основні положення класичної геополітики (геополітичні концепції Ф. Ратцеля, Ю.Челлена, Г. Маккіндера, Дж. Фейргрива, А.Мегена, Н.Спікмена, І.Боумена.
5. Охарактеризуйте основні положення нової політичної географії (система Валлерстайна – Тейлора).
6. Охарактеризуйте основні геополітичні моделі світу.
7. Підготуйте короткі доповіді на наступні питання:

7.1 Україна у Європейському виборі: географія та шляхи розвитку.
7.2 Місце України у світових і регіональних міжнародних угрупованнях.
7.3 Європейський Союз: новий етап розвитку.
7.4 Суспільно-географічні проблеми країн Східної Європи.
7.5 ООН – головний інтегруючий блок світу.
7.6 Українська геополітика. Місце України у геополітичних концепціях зарубіжних та вітчизняних авторів.

ПРАКТИЧНА РОБОТА № 10

ТЕМА: ОСНОВИ ЕКОНОМІЧНОЇ ГЕОГРАФІЇ

Мета роботи – вивчити основи економічної географії, як одного з основних блоків дисциплін суспільної географії.

Хід роботи

1. Вивчіть основні потреби та інтереси населення.
2. Охарактеризуйте сутність понять «господарство» та «економічна система».
3. Вивчіть основні типи світових економічних систем.
4. Вивчіть основні елементи національної економіки та її показники.
5. Заповніть таблицю 10.1 «». Для кожного рейтингу виберіть 10 перших країн за рейтингом. Порівняйте показники з рейтингами України.

Таблиця 10.1

Рейтинги країн за різними показниками

ВВП		**ВВП на душу населення**		**Індекс економічної свободи**	
країна	показник	країна	показник	країна	показник
Індекс людського розвитку		**Індекс бідності**		**Індекс якості життя**	
країна	показник	країна	показник	країна	показник

6. Вивчіть основні економічні пропорції у структурі господарства.
7. Дослідіть галузеву структуру промисловості.
8. Вивчіть галузеву структуру сільського господарства.
9. Охарактеризуйте галузеву рубрикацію транспорту.
10. Скласти схему класифікації видів транспорту по геосферах: наземні види (автомобільний, залізничний), водний (річковий, морський), повітряний (авіаційний), універсальний (трубопровідний), електронний.
11. За даними табл. 11.2 побудувати колові діаграми структури вантажо- і пасажирообігу у світі та Україні. Порівняти, зробити висновки.

Таблиця 10.2

Структура вантажо- і пасажирообігу у світі та Україні (%)

Види транспорту	**Вантажообіг**		**Пасажирообіг**	
	Світ	Україна	Світ	Україна
Залізничний	12	55,9	10	54
Автомобільний	8	10	80	42
Трубопровідний	13	31	-	-
Морський	62	2	1	1
Внутріводний	3	1	1	-
Повітряний	1	0,1	8	1
Всього	**100**	**100**	**100**	**100**

Перелік теоретичних питань на залік

1. Об‘єкт, предмет і зміст суспільної географії.
2. Структура суспільної географії. Зв‘язки суспільної географії з іншими науками.
3. Фактори суспільного розвитку.
4. Еволюція світового господарства.
5. Сучасна структура світового господарства.
6. Суспільно-географічні відношення і зв‘язки.
7. Суспільно-географічні процеси і явища.
8. Концепція сталого розвитку.
9. Суспільний і територіальний поділ праці: зміст понять.
10. Економічні вигоди від територіального поділу праці.
11. Чинники, що визначають просторові масштаби поділу праці.
12. Види і рівні територіального поділу праці.
13. Міжнародний поділ праці.
14. Поняття території і територіальної організації.
15. Місцеположення. Географічний простір.
16. Суспільно-географічне положення.
17. Поняття природного середовища, природи і суспільства. Соціальні функції природного середовища.
18. Природокористування: зміст поняття.
19. Природні умови. Оцінка природних умов життя населення.
20. Природні ресурси. Класифікація природних ресурсів.
21. Принципи економічної оцінки природних ресурсів.

22. Демографічна політика.
23. Чисельність населення світу та її динаміка.
24. Рух населення. Статево-вікова структура.
25. Геодемографічні процеси.
26. Трудові ресурси. Зайнятість населення.
27. Міграції робочої сили.
28. Закони народонаселення.
29. Міста. Урбанізація.
30. Розселення населення. Системи розселення.
31. Об’єкт та предмет соціальної географії.
32. Місце соціальної географії у суспільній географії.
33. Структура соціальної географії.
34. Новітні напрямки розвитку соціальної географії.
35. Функції соціальної географії. Зв’язки з іншими науками.
36. Методи дослідження у соціальній географії
37. Теоретичні основи медичної та рекреаційної географії (об’єкт, предмет, зміст, місце у суспільній географії, структура, основні поняття).
38. Теоретичні основи географії культури та релігій (об’єкт, предмет, зміст, місце у суспільній географії, структура, основні поняття).
39. Предметна область політичної географії.
40. Географічний простір і кордони. Основні поняття політичної карти світу.
41. Класична геополітика.
42. Нова політична географія.
43. Вітчизняна геополітика: геополітичні концепції в Україні та Росії.
44. Геополітичні моделі світу.
45. Потреби та інтереси населення.
46. Господарство. Економічна система.
47. Світові економічні системи.
48. Національна економіка та її показники.
49. Структура господарства: зміст поняття.
50. Структура господарства: основні економічні пропорції.
51. Галузева структура господарства.
52. Структурування господарства за видами економічної діяльності.
53. Міжгалузеві комплекси. Функціонально-галузева структура господарства.
54. Спеціалізація господарства.
55. Форми суспільної організації виробництва.
56. Форми територіальної організації вир-ва.
57. Становлення та розвиток світових комунікацій.
58. Географія транспорту як наука.
59. Транспортні мережі та закономірності їх формування і розвитку у вітчизняній географії.
60. Світова транспортна система.

Список рекомендованої літератури

1. *Блій, Г.* Географія: світи, регіони, концепти / Г. де Блій, Пітер Муллер, Олег Шаблій. – К.: Либідь, 2004. – 740 с..
2. *Голиков, А.П.* Вступ до економічної і соціальної географії / А.П. Голиков, Я.Б. Олійник, А.В. Степаненко. – К.: Либідь, 1996. – 320 с..
3. Дністрянський М. С. Геополітика: навч. посіб. / М. С. Дністрянський; М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2011. – 435 с.
4. Економічна і соціальна географія світу: підручник / За ред. Б. Яценка. – К.: АртЕк, 1997. – 246 с..
5. Економічна і соціальна географія світу: навч. посіб. для вузів / За ред. С. Кузика. – Л.: Світ, 2005. – 672 с..
6. *Олійник, Я.Б.* Вступ до соціальної географії: Навч. посіб. / Я.Б. Олійник, А.В. Степаненко. – К.: «Знання», КОО, 2000. – 204 с.
7. *Пістун, М.Д.* Основи теорії суспільної географії / М.Д. Пістун. – К.: Вища шк., 1996. – 232 с.
8. Соціально-економічна географія світу. Загальна частина / За ред. С.П. Кузика. – Тернопіль: Підручники & посібники, 1998. – 256 с.
9. Соціальна географія: підручник / за ред. Л. Нємець та К. Мезенцева. – Київ: Фенікс, 2019. – 304 с.
10. *Топчієв, О.Г.* Основи суспільної географії / О.Г. Топчієв. – О.: Астропринт, 2009. – 560 с.
11. *Шаблій, О.І.* Основи загальної суспільної географії / О.І. Шаблій. – Л.: Вид.центр ЛНУ ім. І.Франка, 2003. – 444 с.
12. Шаблій О.І. Суспільна географія : у двох кн. Книга друга. Проблеми українознавства, регіоналістики і краєзнавства / Олег Шаблій. – Львів : ЛНУ імені І. Франка, 2015. – 706 с.
13. Шаблій О.І. Суспільна географія. У двох книгах. Книга перша. Проблеми теорії, історії та методики дослідження / О.І. Шаблій. – Л.: Вид. центр ЛНУ ім. І.Франка, 2015 р. – 814 с.

Нормативна та інструктивна література:

14. Документи ООН // https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/tt394004
15. Договір про Антарктику // http://www.ipolitics.ru/lnk/216.htm.
16. Звіти Світового банку про світовий розвиток // http://www.worldbank.org.
17. Офіційний сайт ООН // http://www.un.org.

Додаткова література:

18. *Безуглий, В.В.* Регіональна економічна та соціальна географія світу / В.В. Безуглий, С.В. Козинець. – К.: ВЦ «Академія», 2007. – 704 с.
19. *Масляк, П.О.* Словник-довідник учня з економічної і соціальної географії світу / П.О. Масляк, Я.Б. Олійник, А.В. Степаненко. – К.: Лібра, 1996. – 328 с.
20. *Ростов, Є.Ф.* Економіка країн світу. Довідник / Є.Ф. Ростов. – К.: НВП «Картографія», 1998. - 188 с.
21. *Шаблій, О.І.* Суспільна географія: теорія, історія, українознавчі студії / О.І. Шаблій. – Л.: Вид.центр ЛНУ ім. І.Франка, 2001. – 744 с.